

expressing of national pain, caused by tragic situation in Ukraine under pressure of Russian authority both in the XIXth and in the XXth century.

In the center of the research is work «Polaniye», on which Y. Malanyuk was working during 1925-1926 years. According to its genre and composition it is very complicated lyrical work, which connects features of epistle genre (addressee, words of addressing, oratorical style) with poetics of invective. According to its content and character of emotional experience «Poslaniye» is close poems «Varyaz'ka ballada» («Varagian ballad»), «Kulish», «Z varyahiv» («From Varagians»), «Diva Obyda».

Poem-epistle, addressed to M. Ryl'skyi, was the response on the works of poet-neoclassic, which proved his rupture from cruel and controversial events in Ukraine in the middle of the XXth century. It is known that Yevhen Malanyuk had a piety to the poetical talent of M. Ryl'skyi, and in «Poslaniye» the author's favourable attitude to the addressee was also proved. Despite this, the image of addressee is not central in the poem, «fishing moods» – is only one of impulses for creating the «Poslaniye». In the article it is proved that in Y. Malanyuk's works, as in T. Shevchenko's appeals to M. Shchepkin («Zavorozhy mene, volhvo»), M. Hohol' («Hoholyu»), M. Kostomarov («N. Kostomarovu») the main are painful thoughts about destiny of Ukraine. The main attention is paid to lingual and stylistic aspects of analyzed texts.

T. Shevchenko and Y. Malanyuk feeling themselves as upholders of historical being of the nation while searching of ways for national rescuing, conceived many possible variants: from bloody revenge to reconciliation and peace between all sons of Ukraine.

Key words: epistle, epistolary, addressee, typical comparison, meditation, invective, antithesis

УДК 821.161.2-2.09(045)

Л.В. Павлішена

РОМАНТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТВОРЕННЯ ОБРАЗУ УКРАЇНИ В РОСІЙСЬКОМОВНІЙ ДРАМІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА «НИКИТА ГАЙДАЙ»

У статті йдеться про концептуальні ідеї уривку російськомовної драми Т. Шевченка «Никита Гайдай». Як головну ідею визначено усвідомлення найвищої цінності політичної, філософської та етичної свободи. Твір розглянуто, враховуючи сучасні погляди на психоісторію української літератури. Розкрито репараційні тенденції відтворення образу України, Держави, майбутнього українського народу в історичній драмі письменника. Зазначено особливості синівського психотипу, відтвореного в образі головного романтичного героя, досліджено специфіку відображення сучасного як взаємозалежності минулого і майбутнього.

Ключові слова: «репараційні тенденції», психотип, головна ідея, головний герой.

Постать Т. Шевченка розкривається у незбагненному поєднанні геніальності письменника, художника, політика, мислителя-філософа і провидця. З його, на перший погляд, простих, життєво влучних рядків завжди можна зчитувати мнотинні підтексти. Завдяки мистецьким надбанням нашого генія українська культура вийшла на вищий щабель свого розвитку, бо саме він точно і знаково окреслив її національну самобутність. Своєю творчістю Т. Шевченко опонував усім, хто вважав, що кращі часи України в минулому, і пам'ять про неї потрібно рятувати від забуття. Письменник окреслює усю велич українського народного духу і спрямовує свідомість читачів до процесу національного відродження. Велика духовна сила сконцентрована і в його драматичних творах. Дарма, що їх всього кілька. Це, зокрема, завершена п'єса «Назар Стодоля», уривок із російськомовної драми «Никита Гайдай», «Песня караульного у тюрми» із незнайденої мелодрами в прозі «Невеста».

Глибокі дослідження драматургії Т. Шевченка почалися з 1920-х років. Зокрема, у розвідках Б. Варнеке, О. Киселя, П. Руліна, А. Шамрая [6; 9] з'ясовано проблеми жанру та змісту, подано композиційний аналіз драми «Назар Стодоля». Друга хвиля наукових розвідок щодо драматичної творчості митця, на думку В. Івашківа, розпочалася наприкінці 1950-х – на початку 1960-х років, вона представлена комплексним дослідженням драматургії Шевченка Д. Антоновича – «Шевченко-драматург» та розвідкою В. Шубравського – «Драматургія Т.Г. Шевченка» [4]. Останній неодноразово поглиблює свої пошуки, доповнюючи монографію рядом статей. Цікавим дослідженням є монографія В. Івашківа «Українська романтична драма 30-80-х років XIX століття» (1990). Оригінальну точку зору пропонує Ніла Зборовська щодо депресивно-репараційної позиції материнського коду і пошуків великого слова у поезії Т. Шевченка [3].

Оскільки до сьогодні картина драматичної творчості Шевченка «неповна і незбалансована» [2, с. 464], і «перебуває в «затінку» його геніальної поезії [4, с. 18], ми спробували поглянути на один із драматичних творів, враховуючи сучасні погляди на психоісторію української літератури.

Нашу увагу привернув уривок третьої дії російськомовної драми письменника «Никита Гайдай». Шевченко згадує про неї у листі до Г. Ф. Квітки-Основ'яненка (8 грудня 1841. С.-Петербург): «Ще посилаю вам кацапські вірші своєї роботи. Коли доладне що, то дрюкуйте, а коли ні, то закурить люльку, коли люльку курите. Це, бачте, пісня з моєї драми «Невеста», що я писав до вас, трагедія «Никита Гайдай». Я перемайстрував її в драму. Я ще одну драму майструю. Назоветься «Слепая красавица». Не знаю, що з неї буде, боюсь, щоб не сказали москалі mauvais sujet, бо вона, бачте, з українського простого біту. Ну, та цур їм, москалям» [8, с. 16]. Як бачи-

мо з листа, автор сам нечітко визначився із жанром твору. Сьогодні ще маємо суперечки щодо того, чи драма «Невеста» і трагедія «Никита Гайдай» – це один і той же твір. П. Рулін, вказуючи на відсутність єдності патріотичного пафосу одного уривку і казкового мелодраматизму іншого, запропонував вважати їх різними творами [6]. Д. Антонович, навпаки знайшов факти відповідності назви «Невеста» змісту драми, що розглядається [1]. Ми вважаємо, що це окремі твори, оскільки вони різняться за спрямуванням та формою викладу змісту.

Уривок з драми опублікований у журналі «Маяк» у 1842 році. Твір має всі ознаки історичної романтичної драми. У ній зазначено час через дії історичних осіб: Б. Хмельницький, король Польщі Владислав IV. Герої твору згадують далеке та ближче історичне минуле України: славу Сагайдачного та Наливайка, походи на Туреччину, перемоги в боротьбі з Польщею та Московією. Хоч відсутня точна дата подій, драма виглядає цілком органічно, адже автор творить історію відповідно до власних передових поглядів, актуальних для першої половини XIX століття.

Основним підґрунтям романтизму є ідея свободи. Розчарування романтизму – це розчарування в навколишній реальності, а відсутність віри в цивілізацію відкриває шлях до пошуку ідеалу, до вічного абсолюту. Цей шлях вирішує усі протиріччя, змінює долю головного героя. Деколи цей шлях проходить по лінії морального вибору, «по іншій стороні видимого» (А. де Вінї). Микита з тих головних героїв, життя яких – протест проти обставин, «світового зла». Він, як справжній романтичний герой, не може спокійно вирішувати звичайні життєві проблеми, навпаки, не заперечуючи їх (кохання до Мар'яни, майбутнє одруження, родинні стосунки тощо), герой звертається до інтуїтивного відчуття власного життєвого призначення, долі своєрідного посланця. Микита – людина пристрасна, відчайдушна, самовіддана, йому притаманні і суспільний пафос, і емоційна експресія, і психологізм, властиве ствердження свободи, суверенності особистості. Головний герой драми широко вірить в культ особистості, він впевнений в самоцінності людини та її спроможності змінити плін історії.

На жаль, остаточно визначити жанр твору неможливо, оскільки відсутня «цілісність проблемної та ідейно-образної мікροструктур» [4, с. 18], а також важко спрогнозувати розвиток драматичної дії та фінал.

Концептуальними ідеями твору стали патріотизм, боротьба за національну свободу, любов до України та її історичного минулого. Автор вдало знаходить точки дотику між славним минулим і сучасністю козацької держави часів Б. Хмельницького. Цей твір утверджує повагу до найбільших здобутків попередніх поколінь, що розкривається в усвідомленні найвищої цінності політичної, філософської та етичної свободи як окремої особистості, так цілої держави. Драматург відображає сучасність як нерозривний зв'язок між минулим і майбутнім. Т. Шевченко не відступив від основних ідеологічних тенденцій романтизму часу, він створив «ідеологічну» драму на кшталт історичної трагедії М. Костомарова «Переяславська ніч» (1841).

Основним мотивом є думка про відповідальність героя за долю нації. Микита поспішає в дорогу – він везе послання Б. Хмельницького до польського короля Владислава IV, в якому гетьман скаржитися на свавілля польських магнатів в Україні: «О! Боже сильний! Боже славы! / Пошли мне мудрость отвратить / Эту кровавую расправу, / Пошли мне мудрость вразумить / Алчных грабителей лукавых, / Что братья мы, что не любовью, / Раздором грешная земля / Утучнена, родною кровью!» [7, с. 19], «Что, ежели определено судьбою мне, просто-му человеку, окончить словами, чего миллионы не могли кончить саблями?», «Какая радость, Боже мой! / Я славу словом завоюю / И славный подвиг торжествую / С тобой одной!» [7, с. 19].

Головний герой – Микита – романтичний образ. Він бореться за краще майбутнє України, рівняється на її визначних синів: «Что Наливайка дух великий / Воскреснет снова среди мечей, / И тьмы страдальческих теней / Наши неистовые клики / В степях разбудят» [7, с. 18]. Його кохана дівчина Мар'яна також готова розділити долю борця за щастя Батьківщини: «Я боевые песни буду / Петь для тебя, пойду плясать; / Ты мне / Расскажешь про походы: / Как вы ходили воевать / Татар, турецкого султана, / Как Сагайдачный с козаками / Москву и Польшу воевал, / Как Наливайко собирал / Перед родными бунчуками / Народ козацкий защищать / Святую Церковь» [7, с. 16].

Як зазначає Н. Зборовська, «висока форма українського романтизму відповідає центральній в материнському онтогенезі депресивній стадії, пов'язаній з автобіографічним онтогенезом Т. Шевченка» [3, с. 77]. Зазначений дослідницею мотив пошуку «батьківського захисту» при пошкодженні «материнського об'єкта» [3, с. 77] відкриваємо у рядках драми: «Владислав – добрый король, друг благородного Хмельницкого, он меня выслушает» [7, с. 18], «Я знаю сердце короля: / Он добр, сговорчив» [7, с. 19]. Ідея держави актуалізується, слово Б. Хмельницького, Микити, власне самого письменника спонукатиме синів України відродити її славу: «Родные песни старины. (Громче.) / То песни славы! Звуки рая! / Сынам на диво, на любовь / Сложили их, не умудряя / Дела великие отцов» [7, с. 20], «Тогда враги ее боялись, / Тогда сыны ее мужали / И славные отцов дела / Своею славой обновляли» [7, с. 21]. Микита має велику «спрагу мужності», він вірить у сильну руку короля, у мудрість Б. Хмельницького, тобто «репараційні батьківські тенденції стають важливим психічним захистом для поневоленої України» [3, с. 78].

Депресивна позиція втілена у діалогах головних героїв: «Марьяна: Ну, развеселись же. Какой ты сердитый! На кого ты рассердился?» [7, с. 13], «Никита: Тебе сказать! / К чему тебе мои страданья, / Моя сердечная тоска?» [7, с. 13], «Марьяна: А ты настоящий дед старый, никогда не пляшешь, и, кажется, не плачешь, а вечно хмуришься, как будто сердит на меня за то, что я люблю тебя. Или ты болен? Скажи, что у тебя болит? Никита: (показывая на сердце) Вот что!» [7, с. 17], «А наша родина страдает, (печально) / А прежде счастлива была» [7, с. 21].

Репарацію «пошкодженого» материнського об'єкта» [3, с. 78] бачимо і в синівській надії, мрії про краще майбутнє: «Я смело стану перед троном, / Как важный сын родных полей; / И сейму правдою моею / Святость

народного закона / Я докажу. Они поймут, / Поймут надменные магнаты...» [7, с. 15]. Позаяк, Україна-матір для українця – «вищий ідеал національної самототожності» [3, с. 78], головний герой драми уособлює своє індивідуальне, особистісне із загальнонародним, трансформуючи образ коханої дівчини в образ України: «Никита: Украина милая моя! / Моя Украина родная! / Ее широкие поля, / Ее высокие курганы, / Святая прадедов земля! /... / И ты, / Украйны образ / несравненный, / Люблю тебя, в тебе одной / Я всю Украйну обожаю [7, с. 15].

Письменник продовжує традиції І. Котляревського і веде пошук українського ідеалу Держави. У монолозі Микити бачимо один із синівських психотипів, які прагнуть до «батьківської універсальності» [3, с. 79]: «Придет ли мудрый вождь из среды вашей погасит пламенный раздор и слить воедино любовию и братством могущественное племя?» [7, с. 22].

У цьому творі драматург проповідує високі гуманні ідеї єднання і солідарності. Проникливе розуміння національного минулого відкрило шлях до створення національно-державницької ідеї, яка є панівною в його творчості. Ця ідея розкривається письменником у динамічному русі психотипу сина нації до активної, дієвої волі, що є своєрідним прагненням до репарації «втраченого» образу України. «Дух нескореної Нації» (Є. Маланюк) розкритий Шевченком не лише для головних героїв драми, а й для їх ще ненародженого сина: «Марьяна: И вырастет сын Иван, / Запорожский атаман, / Как ты, смелый, кароокий, / Как ты, стройный и высокий. / Как мне весело, как любо, / Как я рада, рада буду!» [16]. Сюжетні лінії драми моделюють романтичний образ України, яка не заперечується, а лише стверджується.

Список використаних джерел

1. Антонович Д. Шевченко-драматург / Д. Антонович // Шевченко Т. Повне вид. творів : у 16 т. ; ред. коміс.: О. Лотоцький (голова), Р. Смаль-Стоцький, П. Зайцев ; відп. ред. А. Петренко. – Варшава ; Львів : Укр. наук. ін-т, 1934-1939. – Т. 6. – С. 201-211
2. Грабович Г. До історії української літератури: дослідження, есеї, полеміка / Григорій Грабович. – К. : Критика, 2003. – 632 с.
3. Зборовська Н. Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури: Монографія / Ніла Зборовська. – К.: Академвидав, 2006. – 504 с.
4. Івашків В. Тарас Шевченко-драматург: причинки до теми (до 150-ти річчя від смерті) / Василь Івашків // Вісник НТШ. – Львів: Інформ. видання Світової ради НТШ. – 2011. – Число 45. – С.17-20.
5. Івашків В.М. Українська романтична драма 30-80-х років XIX ст. / В.М. Івашків. – К.: Наукова думка, 1990. – 143 с.
6. Рулін П. Драматичні спроби Шевченка / П. Рулін // Тарас Шевченко. Збірник. – К., 1921. – С. 95-107.
7. Шевченко Т. Зібрання творів: у 12 т. / Тарас Шевченко; редкол.: М.Г.Жулинський (голова) [та ін.]. – К., 2003. – Т. 3: Драматичні твори. Повісті. – 592 с.
8. Шевченко Т. Зібрання творів: у 12 т. / Тарас Шевченко; редкол.: М.Г.Жулинський (голова) [та ін.]. – К., 2003. – Т. 6.: Листи. Дарчі та власницькі написи. Документи, складені Т. Шевченком або за його участю. – 632 с.
9. Шевченко Т. Твори / Тарас Шевченко; за ред. А. Березинського, О. Новицького, А. Шамрая, Р. Шевченка. – Х.: Рух, 1930. – Т. 2: Проза: [пер. укр.] / ред. і прим. А. Шамрая. – 559 с.

Pavlishena Lyudmila. Romantic tendencies of creating the image of Ukraine in Russian drama by Taras Shevchenko «Nikita Gaidai»

Summary

The article deals with the conceptual idea of fragment of Russian-language drama by Shevchenko «Nikita Gaidai». Scientific studies of the genre, content, composition of drama works of Ukrainian genius are analyzed. The main features of the drama are investigated based on the factual material. The political, philosophical and moral freedom is defined as the main idea of realization the highest values. It is indicated that the main basis of romanticism is disappointment in reality, a lack of faith in civilization, search for the ideal, eternal absolute. The drama is examined due to the current views of psychohistory of Ukrainian literature. The compensation tendencies of creating the image of Ukraine, the State, the future of the Ukrainian people in the historical drama are revealed. The features of psychotype of son recreated in the image of the romantic hero and the specific of reflection of the present as the interdependence of past and future are investigated in the article.

The author concludes that the main character of the drama is one of those romantic heroes whose lives are protesting against the conditions, «the world of evil», he turns to his own intuitive sense of life purpose, destiny of messenger. Mykyta is a passionate, desperate, self-sacrificing man. The author notes that the protagonist of the drama is a strong believer in the cult of personality, he is sure of the intrinsic value of human and his ability to change the course of history. The main motive is the idea of responsibility of the hero for the destiny nation. The article concludes that the dramatist proclaims high humanistic ideas of unity and solidarity. Insightful understanding of the national past opened the way for a national public idea, which is dominant in his work. This idea reveals by the writer in dynamic movement of a son of the nation psychotype to active and effective will for reparation of «lost» image of Ukraine.

Key words: *compensation tendencies, psychotype, conceptual idea, protagonist.*